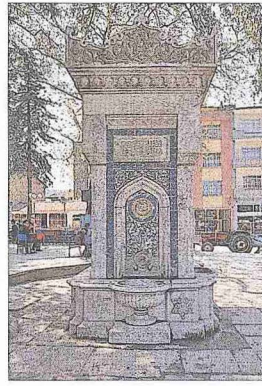

rucularının büstleri yer almaktadır. Ayrıca Söğüt'ün güneybatısında çevreye hâkim bir tepede Ertuğrul Gazi adıyla bir mescid vardır. Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra inşa edildiği anlaşılan bu mescidin XIX. yüzyıl sonlarında yeniden yapıldığı bilinmektedir (bk. ERTUĞRUL GAZİ CAMİİ ve TÜRBESİ). Bu eserlerden başka Söğüt'ün merkezinde Çelebi Mehmed adıyla bilinen bir cami yer alır. Bu caminin masraflarının Orhan Gazi vakfınca karşılanmasından dolayı esasında Orhan Gazi'ye ait olduğu ve Çelebi Mehmed tarafından yeniden inşa edilmesi sebebiyle onun adını taşıdığı ileri sürülür (bk. ÇELEBİ SULTAN MEHMED CAMİİ).

Osmanlılar'ın kuruluş döneminden sonra imara ve kültürel faaliyetlere pek sahne olmayan ve uzun süre gözlerden uzak kalan Söğüt'ün, XIX. yüzyıl sonlarında II. Abdülhamid'in imparatorluğu ayakta tutabilmek için pratiğe dayalı çok yönlü siyaseti çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş noktası olarak yeniden yorumlanmaya ve ön plana çıkarılmaya başlandığı görülmektedir. II. Abdülhamid döneminde iki önemli tarihî eser inşa edilmiştir. Bunlardan biri 1889'da yaptırılan Hamidiye Camii, diğeri 1901'de inşa edilen idâdîdir. İdâdînin yanında 1919 yılında yapılan bir de yetimhane mevcuttur. Bundan başka kasabada Çelebi Mehmed Camii'nin önündeki küçük meydanda Kaymakam Said Bey tarafından inşa ettirilen bir de çeşme vardır. Bu eserlerin dışında XIX. yüzyıl sonlarında Söğüt'te eğitim ve öğretim alanında iki kütüphane, iki medrese, bir rüşdiye ve ibtidâî mektebin olduğu dikkati çekmektedir.

Ertuğrul Gazi Türbesi'nin Söğüt'te olmasından dolayı Ertuğrul Gazi'ye mensup olduklarına inanılan Poyrazlı, Tolazlı, Özbek-

Kaymakam
Said Bey
tarafından
yaptırılan
çeşme

li, Sazlı, Akçini (Akçainli), Hacı Halil obası, Veliler, Karabağlı, Softalı ve Akçakoyunlu adlarıyla bilinen yöruk gruplarının zamanla burasını bir ziyaret ve tören yeri haline getirdikleri, ancak 1863'te Ahmed Vefik Efendi'nin (Paşa) Anadolu'nun sağ kol müfettişliği döneminde bunlar iskân edildikten sonra yavaş yavaş bu geleneği unutmaya başladıkları, II. Abdülhamid döneminde ise zayıflayan aidiyet bağının tekrar kuvvetlendirilmesi düşüncesiyle bunun yeniden canlandırıldığı bilinmektedir. Bu geleneksel ziyaret ve törenler çerçevesinde yöruk beyleri erkek evlâtları dünyaya geldiğinde, çocuklarını Ertuğrul Gazi Türbesi'ne götürüp kurban keserek isim veriler, yılda iki defa 300 atlı ile türbeyi ziyarete gelerek üç dört gün kalırlar, yine kurban keserler ve cirit oynarlardı. Ziyaret ve törenlerde geleneksel kıyafet olarak başlarına keçe külâh giyerler ve ihtiyarları külâhın etrafına ağabani denen sarık, gençleri ise kırmızı Trablus sarık sararlardı (BA, Yıldız, ts., Kısım nr. 18, Evrak, nr. 553/368, Zarf nr. 93, Karton nr. 36). Bugün yöruk bayramı kapsamında yapılan bu törenler dolayısıyla kendilerini Ertuğrul Gazi'ye nisbet eden Karakeçili aşireti mensupları her yıl eylül ayının ikinci haftasının cumartesi ve pazar günleri Söğüt'e gelmekte ve mahallî kıyafetleriyle törenlerini icra etmektedir. Bu gelenek her yıl düzenlenen resmî bir organizasyona dönüşmüş bulunmaktadır.

1927'de 2446 kişilik nüfusuyla geçirdiği işgal yıllarının izini taşıyan Söğüt ancak 1975 sayımında 5000 nüfusu aşabildi (5329 nüfus). 1980'li yıllardan sonra ciddi bir gelişme gösterdi, bazı yeni sanayi tesisleri kuruldu. 1990'da nüfusu 10.000'e yaklaştı (9470), 2000 sayımında 10.000'i (12.644 nüfus) ve 2007 sayımında 15.000'i (15.761) geçti. Önceleri pamuk üretimi ve ipek dokumacılığı ön planda iken bugün seramik ve mermercilik başlıca endüstri alanını oluşturmaktadır. Günümüzde Söğüt'te beş

mahalle bulunmaktadır (Orta, Kayhan, Cumhuriyet, Balaban, Türkmenbaşı).

BİBLİYOGRAFYA :

166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 937-1530 (nşr. BA Dairesi), Ankara 1995, s. 55-59, 202; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), III, 10; Cuinet, IV, 176-179; *Hüdavendigâr Liva-sı Tahrir Defterleri* (haz. Ömer Lütfi Barkan – Enver Meriçli), Ankara 1988, s. 267-291; İbrahim Hakkı Konyalı, *Söğüt'de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifali*, İstanbul 1959; Taylan Akkayan – Mehmet H. Aydın, *Ertuğrul Gazi'den Bugüne Söğüt*, İstanbul 1983; Sait Öztürk, "Öndokuzuncu Yüzyılda Söğüt Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri", *Söğüt: VIII. Osmanlı Sempozyumu*, İstanbul 1995, s. 51-64; I. Beldiceanu-Steinherr, "Bitinya'da Gayrimüslim Nüfus (14. Yüzyılın İkinci Yarısı – 15. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Osmanlı Beyliği: 1300-1389* (trc. Gül Çağalı Güven v.dğr.), İstanbul 1997, s. 10-13; R. P. Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar* (trc. Müfit Günay), İstanbul 2000, s. 52-53; Filiz Yenisehirlioğlu, "Söğüt: Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu ve Tarihi Coğrafyanın Çevre Düzenlemesi", *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme ve Yerelleşme*, İstanbul 2000, s. 92-112; Refet Yınanç, "XVI. Yüzyılda Söğüt ve Köyleri", *TDA*, sy. 34 (1985), s. 65-73; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 2587-2588; Besim Darkot, "Söğüt", *İA*, X, 761-763; J. H. Kramers, "Söğüt", *El²* (İng.), IX, 706.

İLHAN ŞAHİN

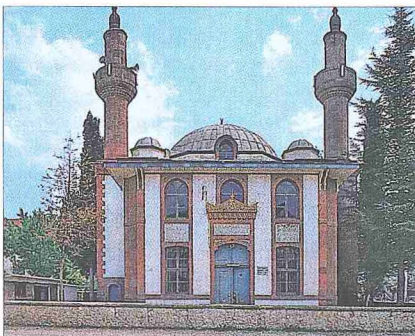
SÖKMEN, Tayfur (1892-1980)

Hatay Cumhuriyeti'nin
ilk ve tek cumhurbaşkanı.

Tam adı Tayfur Ata'dır. Antep'te doğdu; çocukluk ve gençlik yılları Hatay'ın Kırıkhan ilçesi Alaybeyli köyünün yanında Bâyezîd-i Bistâmî Ziyaretî'ndeki konakta geçti. İlk mektebi ve rüşdiyeyi burada okudu; İ. Hakkı Konyalı'dan özel dersler aldı. 1915-1916 yıllarında ordu emrine girerek Kırıkhan-Hassa arasında askerî sevkîyat ve top nakli için yapılmakta olan yolda görev aldı. Daha sonra Halep'te ordu kumandanı Nihad Paşa'nın maiyetinde istihbarat görevlisi olarak çalıştı. Savaşın Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanması üzerine buradan ayrıldı. 14 Kasım 1918 tarihinde İskenderun Limanı'na asker çıkarıp Aralık 1918'de Türk bölgeleri olan Antakya, İskenderun, Belen, Reyhaniye, Ordu ve Baysır-Bucak bölgelerini işgal eden Fransızlar'a karşı direniş hareketinin örgütlenmesine ön ayak oldu.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 28 Ocak 1920'de yaptığı gizli oturumda Mîsâk-ı Millî'yi kabul etmesi üzerine 31 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çeken Tayfur Bey, Antakya, İskenderun ve

Söğüt Hamidiye Camii – Bilecik

yöresinin Mısır-ı Millî'ye dahil olup olmadığını sordu. Paşadan dahil olduğu cevabını alınca Maraş'ta kolordu kumandanı Selâhaddin Âdil Paşa ile görüşerek yardım vaadi aldı ve Reyhaniye'ye dönüp Reyhaniye Kuvâ-yi Milliye Çetesi'ni kurdu (Eylül 1920). Eylül 1921 tarihinde bir heyetle Ankara'ya giderek Mustafa Kemal ve Fevzi (Çakmak) paşalarla görüştü ve onlardan yardım sözü aldı. Reyhaniye'ye döndüğünde Mürselzâde Hakkı Bey'in kızı Medine Hanım'la evlendi. 20 Ekim 1921'de Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara İtilâfnâmesi Antakya, İskenderun ve yöresini (İskenderun sancağı) Türkiye dışına bıraktı, ancak burada özerk ve Türkler'e ayrıcalık tanıyan bir idare kurulmasını öngördü. Tayfur Bey bu dönemde Hilâ-i Ahmer'in (Kızılay) Reyhaniye Komitesi'ni kurdu, fakat kendisi komitede yer almadı. Fransızlar'ın bölgede itilâfnâme hükümlerini yerine getirmemeleri ve idareyi sertleştirmeleri üzerine Tayfur Bey mücadeleyi örgütlemeyi hızlandırdı ve çok geçmeden arkadaşlarıyla birlikte Reyhaniye'yi terk edip Türkiye'ye geçmek zorunda kaldı. Gıyabında ölüm cezasına çarptırıldı. 1922 yılı ortalarında Adana'ya taşındı ve burada Antakya, İskenderun ve Havalisi Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurarak mücadelesini sürdürdü. Bu yoğun faaliyetleri yüzünden sağlığı bozuldu. Kasım 1924'te tedavi için Viyana'ya gitti. 1926'da Türkiye'ye döndü. Hariciye Vekâleti'nin girişimiyle Fransa'dan İskenderun sancağına giriş izni alan Tayfur Bey gördüğü baskı yüzünden 1927'den sonra Gaziantep, Adana ve İstanbul'da yaşamak zorunda kaldı. 1935'te Antalya bağımsız milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdi. Mazbatasını aldıktan sonra Dolmabahçe Sarayı'na gidip Atatürk'e şükran ve tâzimlerini arzetti. Atatürk Tayfur Bey'e "Sökmen" soyağını verdi.

9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında manda idaresine son vermeyi ve iki taraf arasında ittifak kurmayı amaçlayan bir anlaşma imzalandı. Bununla Ankara İtilâfnâmesi hükümleri hiçe sayılarak İskenderun sancağı Suriye'nin bir vilâyeti haline getirilmek isteniyordu. Adı geçen anlaşmada Antakya-İskenderun'la ilgili olarak, "Bu çevredeki muhtar idare, Suriye hükümetinin kurulmasından sonra Fransız mandasındaki aynı hukuk ve yetkilerle bağımsız Suriye'ye geçecektir" ifadesi yer alıyordu. Bu düşüncenin uygulamaya konulmasıyla İskenderun sancağı orada yaşayan Türkler'in haklarını garanti altına alan özel hukukî statüsünü kaybedecek,

Tayfur
Sökmen

dolayısıyla Türkiye'nin söz hakkı da kalmayacaktı.

1 Kasım 1936'da Atatürk meclisi açış konuşmasında Sancak (İskenderun) konusunun Türkiye için önemini vurguladı. 2 Kasım'da Tayfur Sökmen'le görüşen Atatürk, davaya resmen el koyduğunu ve Antakya-İskenderun yöresine Hatay adını verdiğini söyleyerek teşkilâtlanma konusunda tâlimat verdi. Ocak 1937'de varılan anlaşmaya göre Sancak iç işlerinde bağımsız, fakat dış işlerinde bazı şartlarda Suriye'ye bağımlı "ayrı bir varlık" olacaktı. 29 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti, Hatay için ayrı bir statü ve anayasa kabul etti. Yapılan seçimlerde Fransızlar, Türkler aleyhinde propaganda yaptılar. Türkiye bu duruma sert tepki gösterdi. Nihayet Hatay sorununun Türkiye ile Fransa arasında yapılacak görüşmelerle çözülmesine karar verildi.

Fransa, Avrupa'da giderek tehlikeli bir hal alan konjonktürü dikkate alarak Hatay konusunda uyumsuzlığa son vermek amacıyla Türkiye ile ikili görüşmelere razı oldu. Haziran 1938'de Antakya'da başlayan görüşmeler sonucunda 3 Temmuz 1938'de Türk-Fransız Askerî Antlaşması, 4 Temmuz'da da Türk-Fransız Dostluk Antlaşması imzalandı, seçimler tamamlandı. Nihayet 2 Eylül 1938'de Hatay Meclisi açıldı ve Hatay Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilân edildi. Tayfur Sökmen cumhurbaşkanlığına seçildi. Hatay Devleti Meclisi 23 Haziran 1939'da Türkiye'ye ilhak kararı aldı ve Hatay Devleti'ne son verdi. Cumhurbaşkanlığı görevi sona eren Tayfur Sökmen 1950'ye kadar Antalya, 1950-1954'te Hatay milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer aldı. 7 Haziran 1968'de kontenjan senatörlüğüne seçildi. Bu görevi 2 Haziran 1974 tarihine kadar devam etti, ardından siyasi hayatı sona erdi. 3 Mart 1980'de vefat etti ve İstanbul'da Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi. *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar* adlı bir kitabı vardır (Ankara 1978).

BİBLİYOGRAFYA :

Hamdi Selçuk, *Bütün Yönleriyle Hatay'ın O Günleri*, İstanbul 1972, tür.yer.; Mehmet Tekin, *Hatay Basın Tarihi*, Antakya 1985, tür.yer.; a.mlf., *Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen*, Antakya 2002.

ŞERAFETTİN CAN ERDEM

SÖKMEN b. ARTUK

(ö. 498/1104)

Artuklular'ın

Hısnıkeyfâ kolunun kurucusu
(1102-1104).

Artuklu Beyliği'nin atası Artuk b. Eksük'ün oğludur. Artuk Bey'in Kudüs Selçuklu valisi iken ölümü üzerine (484/1091) Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti Hükümdarı Tutuş onun yerine iki oğlu Sökmen ile Necmeddin İlgazi'yi tayin etti. Sökmen ve İlgazi, Suriye ve el-Cezîre'de meydana gelen siyasi ve askerî olaylar sebebiyle devamlı olarak Kudüs'te kalamadıklarından şehri nâibleri vasıtasıyla idare ettiler.

Tutuş'un ölümünün (488/1095) ardından yerine geçen oğlu Rıdvân, daha önce babasının hâkimiyetinde olan Diyarbakır bölgesini ele geçirmek için yola çıkıp Tutuş'un 486'da (1093) Sökmen'e iktâ etmiş olduğu Suruç'a (Serûc) yönelince Sökmen ondan önce şehre gidip savunma önlemleri aldı. Bunun üzerine Rıdvân Halep'e döndü ve bu defa Dimaşk'ta kendisinden ayrı bir Selçuklu Melikliği kuran kardeşi Dukak'a karşı savaş hazırlıklarına başladı. Bu sırada Suruç'ta bulunan ve kalabalık bir Türkmen kuvvetine sahip olan Sökmen'i kendisine yardım için Halep'e davet etti. Sökmen de emrindeki kuvvetlerle Fırat'ı geçtikten sonra yolda rastladığı Rakka Emîri Yûsuf b. Abak'la beraber Halep'e yöneldi. Sökmen ve Yûsuf'un kendisine saldıracakları endişesine kapılan Rıdvân onları Mercidâbık yakınlarında karşıladı. Sökmen, Rıdvân'la savaşmak niyetinde olan Yûsuf'tan ayrılıp Rıdvân'la birlikte Halep'e geldi. Rıdvân gösterdiği bu sadakatten dolayı Maarretünnu'mân'ı Sökmen'e verdi. Dukak'a karşı Dimaşk'a saldırıya geçen Rıdvân'ın yanında yer alan Sökmen, bu sırada kardeşi İlgazi'nin Dukak tarafından hapsedildiğini öğrenince Kudüs'e giderek kardeşinin nâiblerini bertaraf edip şehrin yönetimine tek başına hâkim oldu (489/1096). Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti'nin Halep ve Dimaşk merkez olmak üzere ikiye ayrılmasıyla zayıf duruma düşmesini fırsat bilen Mısır Fâtîmî Halifesi Müsta'fi-Billâh, Efdal b. Bedr el-Cemâli kumandasında bir ordu göndererek Kudüs'ü işgal